
Petr Wohlmuth: Primární afekt reenactmentu je nostalgie

„Lidé se z nějakého důvodu vztahují k dějinám a jejich určitým kapitolám, které vnímají jako kontroverzní nebo hluboce nesprávně interpretované většinou společností, a chtějí do nich vstoupit,“ vypráví Petr Wohlmuth, editor nedávno vydané knihy Vojáci věčné války. Společně s dalšími autory se věnuje české komunitě vojenských reenactorů a reenactorek, jejich subjektivnímu prožívání akcí a vztahování se k dějinám. Po loňské konferenci o tomto tématu jsou kniha a za ní stojící tříletý výzkum významnými příspěvky do reenactment studies, obzvlášť těch českých, pro něž jde prakticky o zakladatelskou práci. S dr. Wohlmuthem jsme si promluvili o motivacích, autenticitě a procesech uvnitř komunity vojenského reenactmentu. 18. května Petr Wohlmuth bude i na veletrhu Svět knihy, kde od 11:00 na stánku nakladatelství Karolinum bude knihu podepisovat a rozmlouvat s případnými zájemci, co přijdou v uniformě i bez ní.

Jak jste se k výzkumu reenactmentu dostal a jak moc je rozvinutý ve světě a u nás?

Příběh českých humanitních věd po roce 1989 je v mnoha ohledech příběhem dlouhého a bolestného dohánění handicapů vůči euroatlantickému prostředí. V oblasti reenactment studies to platí jen částečně. Ne, že by tu předtím nebyl výzkumný zájem – militární reenactment je věc stará jako evropská civilizace. V oblasti dnešního Vatikánu se v Římě nacházel, lidově řečeno, gigantický bazén, ve kterém se pořádaly naumachie neboli gladiátorské boje na vodě. Určitá reflexe takových představení, i když se přímo neoznačovaly jako reenactment, měla své místo a probíhala neustále. Velké pozornosti se v rámci teatrologie dostalo gigantickým akcím pořádaným v prvních letech bolševické vlády, například velmi známý reenactment dobytí Zimního paláce z roku 1920 režiséra Nikolaje Jevrejnova. Ale jako obor začínají reenactment studies až kolem roku 2000, první paradigmaticky významné publikace se objevují přibližně o pět let později, proto dá se říct, že nejsme příliš pozadu a dohánění není markantní.

Výzkumné téma v mé hlavě zrálou dlouho. Delší dobu jsem se zabýval dějinami pevnostní války v raném novověku i rané modernitě, což je tematika, na kterou se čeští reenactři docela zaměřují. Pohyboval jsem se ve vojensko-historických kruzích, jezdil do archivů, navštěvoval různá místa a nemohl si nevšimnout, že třeba v Terezíně nebo Josefově se pravidelně pořádají militární reenactmenty. Dlouho jsem to bral jako kolorit, jako turistickou heritage activity. Postupně se ve mně však analyticky ukotvilo to, co vyjadřuje podtitul knihy: militární reenactment je vždy praxe, která se pohybuje mezi historickou rekonstrukcí a pomyslnými nevyřízenými účty dějin. To znamená, že se lidé z nějakého důvodu vztahují k dějinám a jejich určitým kapitolám, které vnímají jako kontroverzní nebo hluboce nesprávně interpretované většinovou společností, a chtějí do nich vstoupit. Většina reenactmentů je spíše než pomyslné divadélko performativní výpověď o dějinách, kde je podstatná produkce historického smyslu neboli významu. Byl to pro mě mentální proces trvající několik let, než jsem si našel kolegy a kolegyně, se kterými jsme se začali reenactmentu řádně věnovat.

Jedním z primárních úkolů orální historie je zabývat se lidmi nebo aktéry, kteří doposud byli na naprostém okraji zájmu historické obce. Vojenští reenactři jsou v Česku přesně jednou z takových skupin. To byla další motivace

Lze na reenactment nahlížet jako na způsob vyrovnání se s dějinami nebo s pocitem národní újmy?

Částečně ano. Spousta reenactorů, obzvláště těch, kteří se zabývají druhou světovou válkou, reaguje primárně na traumata v rodinné paměti. Obrovské množství reenactorů armád nacistického Německa pochází z etnicky smíšených rodin, většinou právě česko-německých, na které různými způsoby, ale velice tvrdě dopadl nejdřív Mnichov, pak okupace a následně i brutální vyhnání německého etnika v letech 1945–46. Abych vytvořil lehce popkulturní zkratku, lidé chtějí znovu prožívat nebo se performativně přibližovat k tomu, co prožívaly generace jejich prarodičů a praprarodičů, protože v tom spatřují nějakou velkou nespravedlnost. Na obálce knihy je snímek tří reenactorů, myslím, že z akce na Ostravsku. Jeden z nich pochází z česko-německé rodiny, která byla v roce 1938 vyhnána z území Sudet. Později jeden z německých členů rodiny dostal povolávací rozkaz a narukoval k horské divizi Wehrmachtu. V letech 1945–46 byla část rodiny vyhnána v rámci tzv. odsunu sudetských Němců. Myslím si, že se tento muž chce částečně vypořádat, ale taky přiblížit a efektivně uchopit něco ze své pomyslné rodinné kroniky. Obzvláště, když dodnes česká společnost nedokáže otevřeně hovořit o vyhnání sudetských Němců.

Jedna z těch nejpodstatnějších věcí, kterou sledujeme a interpretujeme v rámci pořízených vyprávění je tzv. subjektivní vyrovnanost, *composure*. Pro značné množství našich narátorů se vzpomínky, zejména na konec druhé světové války, nesou ve znamení subjektivní nevyrovnanosti, *discomposure*. Je způsobena tím, že zatím v české společnosti přetrvává hegemonický, postnacionalisticko-komunistický diskurz, že vyhnání Němců bylo vlastně v pořádku a ten, kdo do něj vrtá, je zarputilý, umanutý historik, který si jen chce najít zajímavé téma. Dlouhá léta o tom dobře píše Tomáš Staněk, herec a filmový režisér Jakub Wehrenberg připravil pro Českou televizi dokudrama Postoloprty 1945, které rekonstruuje zasedání parlamentní vyšetřovací komise snažící se odhalit pozadí postoloprtského masakru. Hegemonický diskurz říká: nevracejme se k tomu, neřešme to. Konzervativní odhady přitom říkají, že během května až srpna 1945 čeští vojáci, povstalci a další paramilitární formace povraždili třicet až čtyřicet tisíc lidí. Tato intenzita násilí převyšuje vražedné násilí nacistů během okupace, ale jako společnost o tom nechceme mluvit. Jedním z následků je, že někteří ze třetí nebo čtvrté generace potomků to chtějí sami pro sebe řešit cestou právě reenactmentu, ve své subjektivitě a své identitě.

Lze volně zaměňovat pojem „reenactment“ s označením „rekonstrukce“?

Řada reenactorů je přesvědčená, že dělá historickou rekonstrukci, že se v rámci velmi pečlivě připravených aktivit dokáže tělesně dotknout dějin a ze svého pohledu prožít to, co lidé minulosti. Z pohledu reenactment studies jsme k tomu z mnoha důvodů spíše skeptičtí, například už jen proto, že jsou naše těla, emoce a afekty vždy historizované a sociokulturně uspořádané. Český ekvivalent pojmu zatím není, ale možná si čeština nějaký vymyslí.

Autenticita reenactmentu je tedy komplexní problém?

Hezkou odpověď nám poskytla jedna z reenacterek zaměřující se na raně středověký šlechtický dvůr nebo domácnosti. Sama skepticky říká, že si uvědomuje, že to historickou rekonstrukcí nikdy nebude, protože bude žít déle než třicet let, nebude mít břicho plné parazitů a pokud má problém se zubem, jde za zubařem a nebude ji ho muset trhat kovář. Touha po historické rekonstrukci nebo přiblížení se dějinám je reflektovaná i v tom samotném pojmu, který reenactři sami používají.

Jsou to jediné důvody, proč se tím reenactři zabývají?

Primární afekt reenactmentu je nostalgie. Je to většinou obtížně uchopitelná touha po ztraceném kontextu, kterého se nemůžeme dotknout, ale stále po něm toužíme. Taková touha je velmi obtížně uchopitelná a silná. Ve svých výborných textech Svetlana Boym rozlišuje nostalgii restorativní a reflexivní. Abych to přirovnal k našim reenactorům, pokud prožívají restorativní nostalgii, tak se svou asociací nebo klubem začnou rekonstruovat kus staré polozbořené pevnosti, ze staré kasematy si udělají ubikaci a tam zkouší žít po vojensku přes víkend. S reflexivní nostalgii člověk nechce nic rekonstruovat, ale chce se hluboce emocionálně dotknout minulosti. Příkladem je často se odehrávající reenactment německých civilistů, vojáků a uprchlíků, kteří se v květnu 1945 snaží překročit hranici směrem do americké okupační zóny. Spočívá v tom, že menší skupina lidí kolonou táhne svůj majetek a snaží se projít určitou trasou, aniž by byla někým spatřena. Nám se to může jevit jako bláznivá performance, ale pro ty lidi to má hluboký význam s vědomím toho, že přesně tohle dělali jejich prarodiče. Nostalgie samozřejmě může být i po nějakém tradičním řádu, který byl patriarchální a autoritářský, může to být touha po společnosti, která byla méně liberální a rovnostářská, ale taky méně komplikovaná. **Jak je to s objektivitou, věrností, přesností, případně vůbec proveditelností a vhodností?**

Nejsnáze dosažitelná je materiální autenticita, protože vojenský reenactment je často guilty pleasure celé řady historiků a humanitně vzdělaných lidí, kteří mají znalosti i schopnosti přesvědčivě sestavit svůj oděv, zbraně, vybavení. Jakmile se ale dostaneme k autenticitě prostředí, je to napůl ztracené. O autenticitu prostředí hodně usiluje komunita sedmileté války v Severní Americe. Vybírá si velice odlehlé části Česka republiky v horách či lesích. Ale přece jenom je to už krajina kulturní, která se nedá srovnat se severoamerickými lesy, koneckonců v noci nemusíte být na pozoru před vlky a medvědy. Proto je snaha o autenticitu prostředí je většinou značný problém, ale spousta lidí to nevdá, důležitější je pro ně autenticita prožitková. Reenactmenty jsou v tomto relativně milosrdné. Když se do nich člověk pustí, dělá to ve skupině lidí, kterým věří a kteří jsou nastavení podobně, samotná praxe se vykazuje silným imerzivním efektem. Člověka pohltí, vtáhne do děje, což je primárním cílem většiny – cítit silnou a afektivní vtaženost do děje. Nějaké kontradikce a chyby, které vidíme z pohledu své expertízy, pro ně pochopitelně nejsou podstatné.

Pokud se jedná o reenactment bitvy nebo boje, část účastníků musí „zemřít“. Reflektují to nějakým způsobem vaši nárotoři?

To je velký problém. Spousta našich nárotořů říká, že je to krásný koníček, ale málokomu se chce v bitvách padat. Musí se to vyjednat dopředu, musí být jasně stanovená pravidla a často se jedná o konfliktní téma. Zásadní rozdíl je mezi reenactmenty veřejnými a soukromými. Ty veřejné většinou vidíme v televizních reportážích nebo i v publicistickém seriálu České televize z loňského roku. Jsou to divadelní performance pro diváky, do klubové pokladny přibudou nějaké peníze a akci lze využít pro vlastní propagaci a nalákat tak nováčky. Většina reenactorů takové akce ráda nemá, a to kvůli nízké úrovni autenticity, kvazi-realistickému ztvárnění boje na úrovni parodie včetně padání a umírání. Sami to dobře vědí a reflektují to, dělají si z velkých akcí tak trochu černou legraci, ale o to víc se soustředí na menší, intimnější soukromé akce, kde jde více než o samotný boj o spolubytí a sounáležitost, o velmi silný pocit bytí jinde v čase a na jiném místě.

Řekl byste, že je reenactment jako odborné téma i ve veřejném povědomí na vzestupu?

Popkulturní zájem je tu samozřejmě velký. Spousta paměťových institucí i menších lokálních samospráv, jako jsou muzea a galerie, podobné akce pořádají nebo si je zaplatí jako součást programů nebo historických výročí. Co se týče počtů týče, komunita na vzestupu určitě není. Naopak, velmi negativně se do ní propsal covid a několikaletá pauza je v reflexi většiny našich reenactorů znát. Také mluví o tom, že mladší generace už mnohem méně pociťují naléhavost reflexe dějin, žijí současností a o otázky a problémy spojené s militárními dějinami se příliš nezajímají. Většina našich nárotořů smutně konstatovala, že mají ve svých řadách strašně málo mladých lidí. Reenactment je tedy relativně na ústupu.

Když jste zmínil ty instituce, hraje reenactment nějakou roli v uchování a zprostředkování kolektivní paměti?

Několik takových případů rozhodně je. Velmi silné a dlouhodobé propojení reenactorských a heritage aktivit je v případě prusko-rakouské války z roku 1866, kde je velmi aktivní významný spolek Komité pro udržování památek z války roku 1866, který se věnuje širokému spektru aktivit: od udržování militárních funérálních památek přes velké vojenské reenactmenty až po nabídku vzdělávacích akcí pro mládež. Spolupracují s paměťovými institucemi, regionálními muzei, podílí se na budování naučných stezek, takže se jedná o názorný příklad, kde vojenští reenactoři velmi významně promlouvají do konstrukce našeho vzpomínání na konkrétní dějinnou událost.

Má to tedy určitý přesah do společnosti.

Ale je právě otázka, jaký přesah. Nejružnější reenactorské spolky jsou například na hranici prosazování ultrakonzervativní politiky. Netvrdím, že se jedná zrovna o zmíněný spolek, ale pokud jakékoliv sdružení nostalgicky a afektivně táhne ke společnosti určité doby, je dobře se výzkumně zeptat, co ty lidi přitahuje. Osobně jsem přesvědčen, že návrat k 18. a 19. století funguje pro lidi jako antidotum vůči postmoderní situaci, pocitu vykořeněnosti, nestálosti, věčné proměnlivosti a fluidity. Spousta lidí hledá v reenactmentu i pevnější subjektivní řád a nachází ho v odkazech na tradice.

Tím pádem se s ním nutně pojí i mnoha etická dilemata, například používání zakázaných symbolů nebo zapojení zvířat do akce. Jsou taková problémy tematizovány? Jak se řeší?

Když se soustředíme na reenactment druhé světové války, je tu vysoká míra tolerance ohledně nošení nacistických nebo sovětských stalinistických symbolů. U nás to nepředstavuje problém, přestože v Německu, Británii nebo Francii by bylo naprosto nepřístupné pořádat veřejný reenactment, jehož součástí by byli, dejme tomu, příslušníci jednotek SS.

Jestli tohle můžu využít jako příklad, samotná komunita, která se skládá ze široké sítě různých, většinou menších, spolků okolo 10 až 20 lidí, dlouhá léta řeší problém ideologických reenactorů, kteří by na sebe velmi rádi navlékli uniformu SS z jiných důvodů než třeba snahy vztáhnout se ke svému pradědečkovi. Jeden z velmi zkušených reenactorů vyprávěl příhodu, kdy se setkal se svým kamarádem a ten nabízel účast v novém projektu, který by se soustředil na německé výsadkáře, což mimochodem zahrnuje i reálný skok s padákem. Jeho kamarád mu řekl: Já když mám na sobě uniformu SS, cítím zvláštní teplo. Reenactor, se kterým jsme mluvili, svému kamarádovi sice poděkoval, ale taky říkal, že pokud cítí teplo v uniformě SS, pak má asi vážný problém sám se sebou. Komunita to řeší a funguje několik strategií, jak takové implicitní ideologické reenactory přinejmenším vytlačovat na okraj. Jsou vůči takovým osobám nastražení a veřejné ideologické excesy si v zásadě nedovolí nikdo.

Jednou ze strategií je, jak tomu říkám, strategie alternativní elity, kdy se lákavost a elitnost jednotek SS popírá tím, že se komunita soustředí na typy jednotek s náročnější službou: například výsadkáře nebo 1. Skijäger-Division, divizi lyžařské horské pěchoty, která se účastnila bitvy na Dukle. Takové reenactmenty a skupiny mají v komunitě nejvyšší prestiž, ale jsou velmi náročné na výcvik, proto představují strategii, jako marginalizovat ty, kdo nikdy pořádně netrénovali a jen si koupili na internetu uniformu SS a někde na louce střelili z kulometu a hajlují, když to zjednoduším.

V knize se mimo jiné věnujete i ženám v militárním reenactmentu. Jaké je jejich postavení a četnost v komunitě?

Tohle by byla otázka spíše na kolegyni Lenku Hadarovou, která tomuto tématu věnovala dvě kapitoly knihy, ale pokusím se to shrnout. Ženy byly překvapivě hodně emancipovány a během posledních dvaceti let se silně prosadily, což vyvolalo dlouhodobé a poměrně konfliktní diskuze. Prosadily participaci na úkor performativní autenticity v mnoha bojových rolích. V 18. století bychom v jednotce pěchoty nenašli tři ženy z deseti vojáků, ale dnes je tam najdete. Dalo by se říct, že proces konfliktního vyjednávání je z našeho pohledu úspěšný. V komunitách, kde je to problematictější, třeba v případě reenactmentů druhé světové války, emancipovanější ženy vytváří vlastní, čistě ženské asociace, což je mimořádně zajímavý fenomén. Slouží jako safe space a prostor, kde se ženský hlas umocňuje, jsou pak kolektivně schopné si v rámci širší komunity vyjednat silnější pozici. Navzdory našemu předporozumění a očekávání jsme zjistili, že aktérství žen v tomto – na první pohled tradičně maskulinním – koníčku, je strašně silné.

S jak velkým vzorkem lidí jste pracovali?

Celkem se uskutečnilo 140 rozhovorů s 87 narátory. Spousta těch lidí příliš nechce jít na veřejnost se svými názory a postoji. Vzhledem k tomu, že ve zkoumání reenactmentu neexistoval žádný precedent, bylo logické, že spousta reenactorů nás nejdříve pokládala za maskované novináře, kteří je přišli skandalizovat. Obzvláště tomu bylo u skupin druhé světové války. Přístup do komunity, která se věnuje německým ozbrojeným silám, jsem vyjednával půl roku. U některých narátorů jsme vděční i za jeden tříhodinový rozhovor, po kterém už nenásledoval další, protože ho prostě nechtěli. Velká část těchto lidí nedělá reenactment pro veřejnost a nemá tak ani zájem se ocitnout pod drobnohledem veřejného diskurzu.

Bylo součástí výzkumu i zúčastněné pozorování?

V několika případech, protože to jinak nešlo. Metodologicky jsme se snažili zúčastněnému pozorování vyhnout, ale v případě zkoumání vojenského reenactmentu raného středověku se jeden z členů našeho týmu musel zúčastnit dlouhého pobytu v raně středověkém táboře, jen aby byl do komunity vůbec vpuštěn a získal důvěru. Samozřejmě věděli, že je výzkumník, ale zřejmě si ho chtěli tímto způsobem i vyzkoušet.

Jsou mezi objevy výzkumu ty, které osobně překvapily nejvíce?

Osobně jsem vstupoval do výzkumu s předporozuměním, že reenactři německých jednotek ze druhé světové války budou ve většině neonacisti. Že to bude nika vytvořená poté, co v Česku neonacistická hnutí efektivně rozbila policie a občanský tlak. Největší překvapení proto spočívalo v tom, že rok za rokem bylo moje stereotypní předporozumění postupně demolováno. Myslím si, že se nám podařil důkladný ponor do komunity, k němuž není ochotný v rámci euroatlantického zkoumání vojenského reenactmentu v zásadě nikdo další. Předporozumění, jako bylo to moje, je v oboru strašně silné a podle mě způsobuje, že se zkoumání tohoto typu před námi v evropském kontextu nikdo nevěnoval. Rozhodli jsme se do toho jít, zvláště protože v českých zemích je silný. Takzvaní Němci jsou v hegemonickém narativu interpretujícím druhou světovou válku a její konec chápáni jako zosobnění zla. Reenactři to sami zmiňují a reflektují, že na spoustě veřejných akcí jim obecenstvo často nadává. Přesvědčení, že když děláte reenactment určitých ozbrojených sil, musíte se nutně ztotožňovat s ústředními hodnotami dané militární kultury, je velmi silné. Ale je to spíše stereotypní předporozumění, podle nás to ve skutečnosti v komunitě tak nefunguje.

Mohla by tato publikace zlomit nebo alespoň oslabit tento stereotyp?

Byl by to vytoužený příspěvek výzkumu ve smyslu třetí role univerzity. Pokud by se historikům, antropologům, orálním historikům dařilo ve společnosti obušovat a potlačovat stereotypní předporozumění, přispívat k vyšší reflexivitě a vyšší míře dialogu ve společnosti, bylo by to tím nejlepším, co by se nám mohlo podařit. Ze současných reakcí, co jsem vypožadoval, se začali lidé z jiných asociací chovat k těm „Němcům“ lépe.

Může mít militární reenactment i negativní stránku? Ve smyslu – nepřekrývá historii? Není pak konkrétní událost redukována na jednu bitvu?

No jasně a je to zásadní problém, například v reenactmentu americké občanské války. Dlouhodobým trendem je, obzvláště těch, kdo dělají reenactment konfederálních jižanských vojsk, se odpoutávat od sociálního a kulturního kontextu, a tak najednou jako kdyby neexistovalo otroctví nebo komplex dalších problémů, které občanskou válku vyvolaly. Reflektuje to řada autorů, mluvící o redukci dějin na vojenské střety, a že to často končí performancí takzvaného usmíření. Mezi reenactory je relativně silný koncept takzvaného obyčejného muže. Je to přesvědčení, že v dějinách většina lidí v armádách byli obyčejní, kteří prostě dostali povolávací rozkazy, neodvažovali se neuposlechnout a byli přesvědčení, že brání svoji vlast nebo bojují za panovníka, o což se snažili se vši ctí. Je to velmi reduktivní a stereotypní představa, protože strategie ve velkých braneckých armádách 19. století byly velice různorodé a rozhodně je nelze redukovat na postavu obyčejného poctivého chlapa. V případě americké občanské války to pozorujeme neustále společně se snahou vyhnout se „nechutným“ částem militárních dějin. Když už se někdo snaží reflexivně otevřít nějakou otázku, je to problematické. V Polsku v rámci snah o polsko-ukrajinské narovnání již proběhly první reenactmenty volyňského masakru, což si moc nedokážu představit, jak probíhalo, v Česku proběhly třeba reenactmenty v náznaku brněnského pochodu smrti. Je to ale menšina, většinově spíše panuje trend redukovat militární dějiny na prostou rovinu ozbrojeného střetu a souvislostmi jako je utrpení civilistů nebo všeobecná válečná destrukce se nezabývat.

Osobně jsem měla představu, že příprava reenactmentu krom kostýmů a zbraní vyžaduje i poctivou rešerši historického dění té doby.

Není tomu tak. Mnohem důležitější je, jakou má konkrétní asociace politiku paměti, která je rozhodující. V případě soukromých akcí vzniká jen obecnější taktická dohoda, která stanovuje principy a pravidla, v rámci kterých se účastníci pohybují, ale průběh je výrazně volnější než u akcí veřejných s pevnými scénáři, velitelé jednotek mají v uchu mikroport, kterým dostávají pokyny od režie, což u soukromých akcí neexistuje. Politika paměti přesahuje i požadavky na realističnost. Reenactmenty z doby druhé světové války se třeba i kontrafakticky soustřeďují na motivy smíření, což v reálu nefungovalo. Spíše naopak, zvláště v posledních týdnech války se úroveň brutality ještě zvyšovala, kolektivní násilí bylo extrémní.

Role politiky paměti je jedním z největších poučení celé knihy, a myslím si, že kdo si ji přečte, pochopí, že podtitul je záměrně provokativní. Závěrem je, že snaha zabývat se pomyslnými nevyřízenými účty je mnohem víc určující pro jednotlivé akce nežli snaha o historickou rekonstrukci.

Dokáže být reenactment i nástrojem mezistátního nebo mezinárodního vyrovnání?

Náš výzkum byl interní, ale připravujeme budoucí mezinárodní projekt, ve kterém bychom se chtěli spojit s výzkumníky z jiných zemí pro širší zkoumání transnacionálních sítí a praktik vojenského reenactmentu ve střední a východní Evropě. Aktivita s charakterem smíření vždy mají v sobě relativně silnou transnacionální rovinu. Zase můžu mluvit o tom, co jsem dominantně zkoumal – už několik let opatrně startuje česko-estonská snaha zabývat se jedním z aspektů tragického konce druhé světové války v českých zemích, kdy se značná část jedné z divizí SS složené z estonských povolanců, nikoli ideologických dobrovolníků, se vzdala povstalcům ve středních Čechách mezi Mělníkem a Nymburkem výměnou za dohodu volného průchodu do americké okupační zóny. Dohoda v chaosu konce války v zásadě nebyla dodržena a přibližně pět set estonských vojáků bylo povstalcem utýráno k smrti nebo popraveno bez soudu, což dodnes i na úrovni oficiální estonské militární kultury je registrováno jako válečný zločin, říká se tomu Tšehhi p?rgu neboli České peklo. Jediný subjekt, který tuto dramatickou epizodu otevřel, včetně lokalizace válečných hrobů Estonců, byla jedna vojensko-historická reenactorská asociace. Její členové v rámci amatérského, ale relativně poučeného historického bádání procházeli archivy a našli spoustu dokumentů a ikonografických pramenů, a už jsou nějakou dobu v dialogu s estonskou stranou, včetně oficiálního estonského Vojenského historického muzea, který spadá pod tamní ministerstvo obrany, ale taky rodinných příslušníků nebo potomků významnějších popravených vojáků. Daná situace nenese étos historického revizionismu, není tomu tak, že bychom chtěli rehabilitovat někoho, kdo bojoval na za nacistické Německo, je to mnohem komplexnější. Spíše je to vnímáno jako velice nešťastný, tragický osud desítek tisíc mladých Estonců, kteří v jednu chvíli stáli mezi dvěma mlýnskými kameny. Z východu se blížila stalinistická rudá armáda. Mezitím byla jejich země okupována nacistickým Německem, které stejně jako Sověti v letech 1940–1941 provádělo masové represe a hromadně vraždilo lidi. V takové chvíli je velice těžké rozhodnout, co má člověk dělat, jestli poslechne povolávací rozkaz a nastoupí do divize SS, nebo ne a bude se muset skrývat, a tak dále. Je to další příklad brutálního kolektivního násilí, a po mnoha letech jen tato skupina vojenských reenactorů začala podnikat kroky k estonské straně s cílem performance nějakého historického smíření a reflexe tragického bezvýchodného postavení celé řady takzvaných malých národů ve východní Evropě, jejichž loajalitu si postupně – a v případě Estonska v podstatě souběžně – nárokovalo několik totalitních mocností.

Alena Ivanova